

Colecția

COLLOQUIA

20

Ofelia Ichim este absolventă a Facultății de Litere de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și lucrează ca cercetător la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala din Iași a Academiei Române. A publicat *Pădurea interzisă. Mit și autenticitate în romanele lui Mircea Eliade* (2001), *Între Eros, Solitudine și Brahms. Motive literare în proza lui Anton Holban* (2003), precum și articole de specialitate în reviste literare. A editat și/sau coordonat peste 15 volume cu lucrările simpoziunelor organizate de Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, precum și alte volume colective. Printre domeniile sale de interes se află: critică și istorie literară, teoria literaturii, literatură comparată, studii culturale. Este directorul revistei academice „Philologica Jassyensia”.

Ofelia Ichim (coord.), *Identitate și ideologie. Limba și literatura română în paradigma culturală contemporană*

© 2022 Institutul European Iași pentru prezenta ediție

Tehnoredactor: Marius-Radu CLIM

INSTITUTUL EUROPEAN

Iași, str. Bălușescu nr. 2, O P 6, CP 1309

euroedit@hotmail.com.; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Identitate și ideologie: limba și literatura română în

paradigma culturală contemporană / ed.: Alina-Mihaela

Bursuc, Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim (coord.), - Iași:

Institutul European, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-24-0345-4

I. Bursuc, Alina-Mihaela (ed.)

II. Clim, Marius-Radu (ed.)

III. Ichim, Ofelia (ed.; coord.)

821.135.1.09

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/ 1996.

Printed in ROMANIA

OFELIA ICHIM
(coordonator)

ALINA-MIHAELA BURSUC, MARIUS-RADU CLIM,
OFELIA ICHIM, VERONICA OLARIU, ANA-MARIA PRISACARU,
IOANA REPCIUC
(editori)

IDENTITATE ȘI IDEOLOGIE

Limba și literatura română în paradigma culturală contemporană

INSTITUTUL EUROPEAN
2022

ACADEMIA
ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI

INSTITUTUL DE FILOLOGIE
ROMÂNĂ
„A. PHILIPPIDE”

Volumul de față cuprinde textele comunicărilor prezentate la Simpozionul Internațional anual al Institutului de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala din Iași a Academiei Române, a XIX-a ediție, cu titlul *Identitate și ideologie. Limba și literatura română în paradigma culturală contemporană*, Iași, 16–18 septembrie 2020, organizat în colaborare cu Asociația Culturală „A. Philippide”.

Câteva dintre temele dezbătute cu acest prilej au fost: identitatea limbii române: un adevăr de netăgăduit în pofida intruziunilor și a mistificărilor politice și ideologice; fenomenul plurilingvismului; situația limbii române în comunitățile românești din străinătate (Europa, SUA, Canada etc.); situația limbii române în comunitățile românești din jurul granițelor României; limba română actuală: normă și uz; etic, politic, sociologic, ideologic: repere în receptarea esteticului din literatură; literatura minorităților: contribuție la literatura națională; „unitate în diversitate” ca model cultural european; Influențe culturale dinspre SUA și țările Europei: cât și cum au fost asimilate acestea în România după 1989; rolul diasporei în păstrarea valorilor spirituale românești; păstrarea datinilor străvechi vs. obiceiuri de import; salvagardarea patrimoniului cultural imaterial și rolul său în păstrarea identității naționale ș. a.

Lucrările sunt structurate pe trei secțiuni: Lingvistică, Istorie literară, Cultură și identitate.

Articolele publicate în acest volum au fost evaluate prin *peer-review*, în „dublu-orb”, pentru o mai mare obiectivitate asupra calității textelor. Pentru *peer-review* s-a apelat, printre alții, la o parte dintre specialiștii din Comitetul științific al simpozionului. Totodată, menționăm că se publică doar articole inedite și nu reluate ca atare sau ca variante ori în traducere în limbi străine, editate anterior în alte publicații.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala din Iași a Academiei Române a fost fondat în 1927 și este format din cinci departamente: Lexicologie-lexicografie, Dialectologie și sociolingvistică, Toponimie, Istorie literară, Etnologie și folclor.

ACADEMIA
ROMÂNĂ
FILIALA IAȘI

INSTITUTUL DE FILOLOGIE
ROMÂNĂ
„A. PHILIPPIDE”

The book *Identity and Ideology. The Romanian Language and Literature in the Contemporary Cultural Paradigm* is a collection of the papers delivered by Romanian and foreign scholars at the symposium by the same name that took place in Iasi, Romania, 16th–18th September 2020, organized by the “A. Philippide” Institute of Romanian Philology – the Iasi Branch of the Romanian Academy and by the “A. Philippide” Cultural Association. It was the 19th edition of the annual international symposium of the Institute.

Some of the topics discussed on this occasion were: the identity of the Romanian language – an undeniable truth in spite of the intrusions and of the political and ideological mystifications; multilingualism; the situation of the Romanian language in the Romanian communities abroad (Europe, USA, Canada etc.); the situation of the Romanian language in the Romanian communities around the Romanian borders; today’s Romanian language: norm and usage; ethical, political, sociological, ideological: landmarks in the reception of aesthetics in literature; the literature of minorities: its contribution to Romanian national literature; “unity in diversity” as an European cultural model; cultural influences from the USA and the European countries: how and to what extent were they assimilated in Romania after 1989?; the role of diaspora in preserving the Romanian spiritual values: the preservation of ancient customs vs. import customs; safeguarding the intangible cultural heritage and establishing its role in preserving the national identity a.s.o.

The collection of articles is structured into three chapters: Linguistics, Literary History, Culture and Identity.

The articles published in this volume were evaluated by double-blind peer-review for a total objectivity upon the quality of the texts. We requested some of the specialists of the Scientific Committee of the symposium to be part of the peer reviewing process. We should also mention that the papers included in this book have not been previously published, either as variants or translated texts.

The “A. Philippide” Institute of Romanian Philology – the Iasi Branch of the Romanian Academy was founded in 1927 and consists of five departments: Lexicology-lexicography, Dialectology and sociolinguistics, Toponymy, Literary history, Ethnology and folklore.

SCIENTIFIC COMMITTEE

Acad. Michael METZELTIN (Universitatea din Viena, Austria); Prof. univ. dr. Margaret H. BEISSINGER (Universitatea Princeton, SUA); Cercetător principal dr. Ana BORBÉLY (Institutul de Cercetări Lingvistice, Academia Ungară de Științe, Budapesta, Ungaria); Prof. univ. dr. Bogdan CREȚU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași/ Institutul de Filologie Română „A. Philippide” – Filiala din Iași a Academiei Române, Iași, România, Președinte); Prof. univ. dr. Codrin Liviu CUȚITARU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România); Prof. univ. dr. Mariana DAN (Universitatea din Belgrad, Serbia); Prof. univ. dr. habil. Liviu FRANGA (Universitatea din București, România); Prof. univ. dr. Jukka HAVU (Universitatea din Tampere, Finlanda); Prof. univ. dr. Adam LEDGEWAY (Universitatea din Cambridge, Anglia); Prof. univ. dr. Lucian N. LEUȘTEAN (Universitatea Aston, Birmingham, Anglia); Prof. univ. dr. Martin MAIDEN (Universitatea din Oxford, Anglia); Conf. univ. dr. Roberto MERLO (Universitatea din Torino, Italia); Prof. univ. dr. Fernando SÁNCHEZ MIRET (Universitatea din Salamanca, Spania); Lector univ. dr. Ivana OLUJIĆ (Universitatea din Zagreb, Croația); Prof. univ. dr. habil. Maria ȘLEAHTIȚCHI (Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”, Chișinău Republica Moldova); Prof. univ. dr. Ion TALOȘ (Universitatea din Köln, Germania); Prof. univ. dr. Angela TARANTINO (Universitatea La Sapienza din Roma, Italia); Prof. univ. dr. Dorin URÎTESCU (Universitatea din York, Toronto, Canada); Prof. univ. dr. Gisèle VANHESE (Universitatea din Calabria, Italia); Lector univ. dr. Felicia VRÂNCEANU (Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina).

CUPRINS

I. LINGVISTICĂ

- Alina-Mihaela BURSUC, **Observații asupra modelelor actuale de analiză a grupurilor lexicale / 17**
- Daniela BUTNARU, **Satul Rotunda (județul Neamț). Periplu toponimic / 25**
- Svetlana CALARAȘ, **Influența împrumuturilor asupra terminologiei editorial-poligrafice / 35**
- Victor CELAC, **Un episod din perioada de modernizare a limbii române. Originea verbului *dezvolta* și etapele fixării lui în limbă / 45**
- Marius-Radu CLIM, **Instrumente lexicografice disponibile în cadrul proiectului european *ELEXIS – European lexicographic infrastructure* / 67**
- Ramona Cătălina CORBEANU, **Structuri discontinue în sintaxa limbii române vechi / 75**
- Mioara DRAGOMIR, **Termenul și noțiunea de *cronograf*: (re)evaluarea definiției, a sensurilor, a variantelor lexicale și a etimologiei / 89**
- Daiana FELECAN, **Discursul politic prezidențial din vremea stării de urgență provocate de Covid-19: strategii de orientare spre alocutor / 103**
- Oliviu FELECAN, **Creativitate lexicală contemporană: vocabular de pandemie Covid-19 / 119**
- Alina-Georgiana FOCȘINEANU, **Dificultăți în achiziția grupului adjectival românesc de către studenții vorbitori de limba arabă (nivelul A1– A2 / 135**
- Angelica HOBJILĂ, **Dinamica rolurilor în comunicarea didactică/interpersonală / 141**
- Angelica HOBJILĂ, **Situații conflictuale și soluții discursive – contextualizări în sfera comunicării educaționale / 155**
- Gabriela-Sînziana IOANEȘ, **Porecla – factor de referință în identitatea culturii europene / 169**
- Adelina Emilia MIHALI, **Repere culturale în antroponimia românilor din Slatina, Ucraina / 181**
- Eugenia MINCU, **Dublețul greco-latin *ophthalmos* / *oculus* ‘ochi’: valori**

existențiale și terminologie medicală / 193

Viorica MOLEA, **Limbă și conștiință în Basarabia: o abordare socio-lingvistică / 203**

Nicoleta NEȘU, **Variație lingvistică și identitate culturală / 211**

Gabriela PANU, **Conceptul de «bibliografie». Accepțiunea clasică versus bibliografia în era digitală / 221**

Bianca Daniela POP, **Identitate antroponimică în comunitatea ucraineană / 231**

Ioan-Nicolae POP, **Discursul teologic în contextul pandemiei Covid-19 / 243**

Raluca Miruna SOISUN, **Efectele globalizării asupra viziunii identității de gen în limba română / 257**

Elena Isabelle TAMBA, Gabriela HAJA, **Evoluția sinonimiei în *Dicționarul limbii române* / 271**

II. ISTORIE LITERARĂ

Cristian ARHIP, Odette ARHIP, **Biografie urbană ficțională / 287**

Zamfir BĂLAN, **Legitimarea prin povestire în literatura lui Panait Istrati / 293**

Oana Magdalena CENAC, **Estetic și politic în paginile revistei „Ateneu” / 303**

Nina CORCINSCHI, **Ideologii resentimentare în literatura română din Basarabia / 319**

Olesea GÎRLEA, **De la Vlad Țepeș la Dracula și viceversa. Mitul unei personalități / 327**

Emanuela ILIE, **Imaginarul corporal în poezia de exil a lui Miron Kiropol / 343**

Adrian JICU, **George Bacovia și M. Blecher. Revanșa perifericilor / 353**

Laura Ioana LEON, **Medical Humanities: Literature as a Teaching Method for Medical Students / 359**

Maricica MUNTEANU, **Bătăliile cenaclului „Viața românească”. De la ideologia de grup la democrația literaturii / 371**

Ileana ORLICH, **East of the West: Reading the Cultural Imaginary in Bram Stoker’s *Dracula* / 381**

Maria PAȘCALĂU, **Scriitorul evreu – „calul troian” din cultura română modernă? Antisemitismul literar / 391**

Gordana-Nicoleta PEICI, ***Cartea șoptelor* – magicul copilăriei ca izvor al istoriei / 401**

Dana RADLER, **Realism and Critique in Panait Istrati’s *Après seize mois dans l’U.R.S.S.* / 413**

Daiana RADU, **Redescoperirea baladei populare. Meșterul Manole în literatura lui Lucian Blaga și Ismail Kadare / 427**

Cristina SĂRĂCUȚ, **Iulia Hasdeu și începuturile literaturii pentru copii / 435**

Roxana VASILIU, **Schiță pentru o poetică a jurnalului fantezist – Iulia Hasdeu / 445**

III. CULTURĂ ȘI IDENTITATE

- Felicia DUMAS, **Les Roumains de France et la pratique de leur foi « roumaine » dans quelques monastères orthodoxes francophones / 467**
- Ioana-Simina FRÎNCU, **Some Considerations on the Educational Potential of Non-institutional Heritage Centres / 477**
- Lavinia NASTA, **Imaginarul blestemului. Câteva explicații etnolingvistice / 489**
- Violeta TIPA, **Drama poporului moldovenesc: în căutarea identității pierdute / 501**
- Felicia VRÂNCEANU, **Filologia română la Universitatea din Cernăuți: dialoguri interculturale / 511**
- Rodica ZANE, **Profesorul Mihai Pop – un posibil proiect de memorie pentru etnologia românească / 519**

**Identity and Ideology. The Romanian Language and Literature
in the Contemporary Cultural Paradigm**

CONTENTS

I. LINGUISTICS

- Alina-Mihaela BURSUC, **Remarks on Current Models of Lexical Groups Analysis / 23**
- Daniela BUTNARU, **The Rotunda Village (Neamț County). A Toponymic Journey / 33**
- Svetlana CALARAȘ, **The Influence of Borrowings on Editorial-Polygraphic Terminology / 44**
- Victor CELAC, **An Episode from the Period of Modernization of the Romanian Language. The Origin of the Verb dezvoltă ‘to develop’ and the Stages of its Implantation in the Language / 65**
- Marius-Radu CLIM, **Lexicographic Instruments Available in the ELEXIS Project / 73**
- Ramona Cătălina CORBEANU, **Discontinuous Structures in Old Romanian / 87**
- Mioara DRAGOMIR, **The Word and the Concept of Chronograph: (re) Evaluation of Its Definition, Meanings, Lexical Variants and Etymology / 100**
- Daiana FELECAN, **The Presidential Political Speech During the State of Emergency Urged by Covid-19: Strategies of Orientation Towards the Addressee / 118**
- Oliviu FELECAN, **Contemporary Lexical Creativity: Covid-19 Pandemic Vocabulary / 134**
- Alina-Georgiana FOCȘINEANU, **Difficulties in the Acquisition of the Romanian Adjective Phrase by Arabic-Speaking Students (Level A1–A2) / 138**
- Angelica HOBJILĂ, **Role Dynamics in Didactic/ Interpersonal Communication / 152**
- Angelica HOBJILĂ, **Conflict Situations and Discursive Solutions – Contextualizations in Educational Communication / 167**
- Gabriela-Sînziana IOANEȘ, **The Nickname – Reference Factor in the Identity of European Culture / 178**
- Adelina Emilia MIHALI, **Cultural Landmarks in the Anthroponymy of Romanians from Slatina, Ukraine / 191**
- Eugenia MINCU, **The Greek-Latin Doublet *ophthalmos / oculus* ‘eyes’: Existential Values and Medical Terminology / 202**

Viorica MOLEA, **Language and Consciousness in Bessarabia: a Sociolinguistic Approach / 210**
 Nicoleta NEȘU, **Linguistic Variability and Cultural Identity / 219**
 Gabriela PANU, **The Concept of ‘Bibliography’. The Classical Meaning versus the Digital Age / 229**
 Bianca Daniela POP, **Anthroponymic Identity in the Ukrainian Community / 240**
 Ioan-Nicolae POP, **Theological Discourse in the Context of the Covid-19 Pandemic / 254**
 Raluca Miruna SOISUN, **Effects of Globalization on the Perspective on Gender Identity in the Romanian Language / 268**
 Elena Isabelle TAMBA, Gabriela HAJA, **The Evolution of Synonymy in *Dicționarul limbii române / The Dictionary of the Romanian Language* / 283**

II. LITERARY HISTORY

Cristian ARHIP, Odette ARHIP, **Fictional Urban Biography / 291**
 Zamfir BĂLAN, **The Identification through Storytelling in Panait Istrati's Literature / 302**
 Oana Magdalena CENAC, **Aesthetic and Political Issues in “Ateneu” / 318**
 Nina CORCINSCHI, **Ideologies of Resentment in Romanian Literature from Bessarabia / 326**
 Olesea GÎRLEA, **From Vlad Țepeș to Dracula and vice versa. The myth of a personality / 341**
 Emanuela ILIE, **The Body Imaginary in Miron Kiropol’s Exile Poetry / 351**
 Adrian JICU, George Bacovia and M. Blecher. **The Revenge of the Marginals / 358**
 Laura Ioana LEON, **Medical Humanities: Literature as a Teaching Method for Medical Students / 368**
 Maricica MUNTEANU, **The Battles of the Cenacle “Viața românească”. From the Group Ideology to the Democracy of Literature / 380**
 Ileana ORLICH, **East of the West: Reading the Cultural Imaginary in Bram Stoker’s *Dracula* / 390**
 Maria PAȘCALĂU, **Is the Jewish Writer the “Trojan Horse” of Modern Romanian Literature? Literary Anti-Semitism / 400**
 Gordana-Nicoleta PEICI, ***The Book of Whispers* – the Magic of Childhood as a Source of History / 411**
 Dana RADLER, **Realism and Critique in Panait Istrati’s *Après seize mois dans l’U.R.S.S.* / 425**
 Daiana RADU, **The Rediscovery of the Popular Ballad Master Manole in the Literature of Lucian Blaga and Ismail Kadare / 434**

Cristina SĂRĂCUT, Iulia Hasdeu and the Beginnings of Romanian Children's Literature / 443
Roxana VASILIU, Outline for the Poetics of the Fantasy Journal – Iulia Hasdeu / 462

III. CULTURE AND IDENTITY

Felicia DUMAS, Romanians in France and the Observance of Their "Romanian" Belief in Several Francophone Orthodox Monasteries / 476
Ioana-Simina FRÎNCU, Some Considerations on the Educational Potential of Non-institutional Heritage Centres / 487
Lavinia NASTA, The Imaginary of Curses. Some Ethnolinguistic Explanations / 499
Violeta TIPĂ, The Drama of the Moldovan People: in Search of the Lost Identity / 508
Felicia VRÂNCEANU, Romanian Philology at the University of Chernivtsi: Intercultural Dialogues / 517
Rodica ZANE, Professor Mihai Pop – a Possible Memory Project for the Romanian Ethnology / 534

Filologia română la Universitatea din Cernăuți: dialoguri interculturale

Felicia VRÂNCEANU*

Keywords: *intercultural communication; multiculturalism; multiethnicity; national culture; mother tongue.*

Integrarea propriului destin în destinul colectiv a fost de-a lungul timpului o problemă frecvent discutată în spațiile multietnice. Un astfel de spațiu este și Bucovina, un ținut în care, veacuri de-a rândul au conviețuit diferite etnii. Fără îndoială că problematica multiculturalității a constituit una dintre temele frecvent abordate de cei interesați de schimbările social-politice care au avut loc timp de secole în acest ținut, dar apariția unei instituții superioare de învățământ la Cernăuți, în anul 1875, a însemnat o sistematizare a preocupărilor pentru dialogurile interculturale. În același timp, catedra de limbă și literatură română a Universității din Cernăuți a fost un nucleu al preocupărilor pentru studierea problemei echilibrului între identitatea națională și diversitatea culturală.

Între anii 1875-1918 (perioada austro-ungară), universitatea din Cernăuți a purtat numele „Franz-Josephs Universität”, în cinstea împăratului Austro-Ungariei Franz Josef I. Limba de predare era germană, dar existau departamente separate pentru limba și literatura română și, respectiv, ucraineană. Între anii 1918-1940 (perioada românească), universitatea și-a schimbat numele – „Regele Ferdinand I” și, respectiv, Universitatea „Regele Carol II”. În perioada Bucovinei sovietice (1940-1941), (1944-1990), această instituție a purtat numele „Universitatea de Stat din Cernăuți”, pentru ca după 1991, în perioada contemporană – a Ucrainei ca stat independent – universitatea să poarte numele scriitorului ucrainean Yuriy Fedkovych.¹

Încă de la înființare, în cadrul universității din Cernăuți a fost aprobată deschiderea „unei catedre pentru filologia limbilor romanice” (Jernovei 2011: 71), precum și a unei catedre pentru „limba țării cea românească și pentru literatura ei”, după cum avea să scrie Ion G. Sbiera, elev al lui Aron Pumnul la gimnaziul german din Cernăuți, care devine primul titular al catedrei de limbă și literatură română (1875-1906). Numirea sa ca profesor de limbă și literatură română reprezintă un moment de o deosebită importanță pentru evoluția filologiei române

* Universitatea Națională „Yuriy Fedkovych” din Cernăuți, Ucraina.

¹ Pentru o analiză amănunțită a istoriei Universității din Cernăuți: Jernovei 2011; 2013.

la universitatea din Cernăuți. Preocupat de păstrarea și promovarea valorilor naționale, profesorul Ion G. Sbiera, care va fi și membru fondator al Academiei Române, și-a expus în mod constant opinia despre importanța dialogului în spațiile multietnice și multiculturale. Un exemplu în acest sens este discursul *Conceptul „națiune” și însemnătatea graiului național*, pe care l-a susținut în 4/16 noiembrie 1880 în cadrul Adunării generale a *Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina*. Textul acestei intervenții publice a fost editat în același an la editura Rudolf Eckhardt, dar și câțiva ani mai târziu, în 1890, la Tipografia Arhiepiscopală din Cernăuți:

Astăzi trebuie să înveți nu limbi moarte, ci limbi vii, carile vor să trăească și carile au și prin cine trăi. Astăzi o viață națională, mărginită numai în cercul restrâns al familiei, mai curând ori mai târziu, este necesită să primească chiar și în acest sanctuaru, alătura cu sine una sau mai multe vieți naționale străine, unul sau mai multe graiuri, dintre acelea adevă carile se află pe împregiu, și carile au ocupat terenul public pentru manifestarea vieții naționale (Sbiera 1880: 16).

Fiind convins că limba este caracteristica etnică cea mai puternică, profesorul Ion G. Sbiera evidențiază importanța dialogului în mediile poli-etnice și multiculturale, atrăgând totuși atenția asupra unor pericole ce pot afecta „limba națională”:

Limbi străine pot, și se cuvine chiar, să învețe membrii unei națiuni, dar nu cu scopul de a introduce această limbă nouă, sau aceste limbi noave, ca limbă de conversare în familie în locul celei naționale de mai înainte. Scopul învățării unei limbi străine este cu totul altul. O limbă străină se învață sau atuncia, când vre un membru al unei națiuni este necesitat a sta în referințe de diverse interese cu membrii altei națiuni, sau atuncia când voesce el să cunoască producțiunile vieții naționale ale altei națiuni, adevă când voesce să studieze și să cunoască literatură întregă sau în parte a altei națiuni. Afară de aceste două cazuri mai există încă unul, în carele membrii unei națiuni sînt necesitați de a învăța graiul altei sau altor națiuni, atuncia adevă când soartea a făcut ca pe același teritoriu să locuească nu numai una ci mai multe națiuni diferite... (*ibidem*)

Fără a folosi termenii de valoare socială și valoare individuală a limbii, primul șef al catedrei de limba și literatura română din cadrul Universității din Cernăuți, face referire clară la distribuirea funcțiilor limbii în cazul vorbitorilor bilingvi (plurilingvi). În mediul multicultural, dialogul presupune ca cel puțin unii vorbitori să cunoască nu numai limba maternă. O condiție a realizării comuniunii în astfel de spații este dorința de a comunica. În romanul lui Dragoș Vitencu *Scrisori de la Dumnezeu*, unul dintre personaje argumentează importanța cunoașterii mai multor limbi, ca premisă a dialogului intercultural:

- Apoi, nu uita că eu îs român.
- Dumneata român? Atunci de ce nu vorbești românește?
- Bătrânul a rămas oarecum încurcat. După aceea a răspuns tăios:

– Cine ți-a spus dumitale că eu nu vorbesc românește? Cu dumneata trebuie să vorbesc în limba dumitale, căci, de altfel, nu mă înțelegi. Eu, domnule, vorbesc și nemțește și leșește și românește și rusneaca dumitale (Vitencu 2012: 71).

Ideea comunicării culturale și lingvistice a fost prezentă frecvent în lucrările cărturarilor bucovineni, caracterul polietnic al regiunii reprezentând o realitate ce a trezit permanent interesul acestora. Dialogul dintre culturi a fost și continuă să fie o necesitate și, în același timp, o componentă firească a vieții în spațiile multiculturale. Interacțiunile (lingvistice sau culturale) dintre membrii a două grupuri etnice diferite au ca umare un transfer de valori:

Comunicarea culturală și lingvistică, concretizată printr-o influențare, presupune pătrunderea unor elemente culturale și lingvistice dintr-un mediu comunitar în altul, fenomenul reprezentând de fapt un aspect unitar și, de cele mai multe ori, simultan din punct de vedere lingvistic și cultural (Oprea 2008: 81).

Necesitatea dialogului, evidențiată de Ion G. Sbiera în discursul amintit, poate pune în pericol – după cum evidențiază profesorul bucovinean – ființa „limbii naționale”, deoarece comunicarea nu presupune întotdeauna comuniune, iar consecințele plurilingvismului pot fi nefaste pentru „limba națională”. Comuniunea presupune existența unui echilibru între participanții la dialogul intercultural. Atunci când comunicarea (lingvistică sau culturală) presupune un transfer unidirecțional de valori, se ajunge la situația nedorită pe care Ion G. Sbiera o descria în același discurs ca pe o „părăsire a națiunii” (Sbiera 1880: 16), așadar ca pe o pierdere a identității naționale.

Deși abia în perioada austro-ungară a universității din Cernăuți (1875-1918) filologia română s-a constituit ca disciplină universitară, totuși este important să menționăm faptul că preocupările în acest domeniu au o istorie mai veche, începuturile lor situându-se cu mult înaintea inaugurării acestei instituții. Este suficient să amintim aici numele lui Aron Pumnul, care își începe activitatea la Cernăuți în toamna anului 1848 ca redactor la revista „Bucovina”, editată de Eudoxiu Hurmuzaki, pentru ca în februarie 1849 să fie numit (în urma unui concurs) profesor de limba și literatura română la Gimnaziul german din Cernăuți. În postura de dascăl, Aron Pumnul se va identifica în totalitate cu rolul de promotor al intereselor școlii în limba română, susținând importanța educației naționale prin limbă și cultură.

Constantin Loghin (în *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918*) consideră că, într-o primă etapă, în universitate era evidentă tendința germanizatoare, „în românește se predau numai câteva materii la facultatea teologică. Mai era o catedră pentru istoria limbii române. Încolo, toate cursurile erau făcute în limba germană” (Loghin 1996: 202). Totuși filologia română devine după 1875 o importantă componentă a vieții universitare cernăuțene și nu numai:

Importanța și statutul ei de disciplină universitară s-a consolidat datorită existenței mai multor premise, care s-au cristalizat treptat, de-a lungul secolelor din istoria milenară a românilor din Bucovina până în anul 1875, și anume: pe de o parte, cele etnodemografice și social-politice, iar pe de altă parte – cele filologice (lingvistice, literare, folclorice) (Jemovei 2011: 21).

Fără îndoială că inaugurarea universității cernăuțene și, implicit, „oficializarea” limbii și literaturii române ca discipline universitare au reprezentat un moment de o deosebită importanță pentru filologia română din nordul Bucovinei, constituind începutul unei noi etape în afirmarea culturii române în/din acest spațiu multiethnic. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea se poate vorbi de o intensificare a preocupărilor pentru studierea sistematică și aprofundată a limbii române, a creațiilor literare românești, precum și a folclorului. Această perioadă încheie un proces de luptă a multor generații de intelectuali care au depus toate eforturile pentru ca virtuțile naționale să fie cunoscute și promovate atât în spațiul românesc, cât și dincolo de granițe.

Activitatea catedrei din perioada habsburgică și a titularilor ei Ion G. Sbiera și Sextil Pușcariu a demonstrat că limba și literatura română din Bucovina reprezentau o realitate sociolingvistică și culturală esențială pentru înțelegerea specificului acestui ținut. Bineînțeles că a doua perioadă, cea românească (1919-1940), este cea mai importantă pentru filologia română prin faptul că în acest timp ea s-a consolidat deja definitiv ca disciplină universitară, recunoscută în întreg spațiul românesc de atunci și peste hotare. În această perioadă s-a extins aria de funcționare a limbii române și, în consecință, s-au diversificat domeniile de folosire a limbii române din Bucovina. Acest fapt a dat posibilitatea ca toate stilurile funcționale ale limbii române literare să fie folosite activ, în toate aspectele sociale, științifice și culturale din Bucovina (Jemovei 2013: 21).

Organizarea Congresului Filologilor Români în 1927 și editarea „Revistei filologice”² ca organ al Cercului de studii filologice de pe lângă Facultatea de Filosofie și Litere din Cernăuți reprezintă doar câteva exemple care ilustrează preocupările filologilor români din Bucovina de a păstra și intensifica dialogul intercultural ce reprezenta deja o tradiție.

Ceea ce a propulsat ca valoare filologia română cernăuțeană a fost prezența în capitala Bucovinei a unor iluștri cărturari, care au devenit fundamentul vieții culturale în acest ținut. Ion Gheorghe Sbiera, Sextil Pușcariu, Alexe Procopovici, Leca Morariu³, Sever Pop – sunt doar câțiva dintre cărturarii

² Cercul de studii filologice era condus de Alexe Procopovici și își desfășura activitatea în cadrul Facultății de Filozofie și Litere a Universității din Cernăuți. Sub îndrumarea profesorului cernăuțean, „Revista filologică” va publica numeroase studii ale unor iluștri filologi precum Sextil Pușcariu, Leca Morariu, Eugen Herțog, Mathias Friedwagner, Victor Morariu, Gheorghe Nandriș și alții.

³ În anii 1930-1940, Leca Morariu a fost redactorul șef al „Buletinului Mihai Eminescu”, care va apărea timp de zece ani în 22 de fascicule. Aici au fost publicate numeroase materiale valoroase

care, la sfârșitul secolului al XIX-lea și în prima jumătate a secolului al XX-lea, au instituit și consolidat o tradiție academică în cadrul Catedrei de limbă și literatură română a Universității din Cernăuți. Catedra își va schimba de-a lungul timpului denumirea, dar ceea ce se va menține va fi dorința de a păstra, în ciuda vicisitudinilor istoriei, profilul identitar al culturii române.

Mediul multicultural bucovinean a trezit și interesul scriitorilor. În acest sens, este interesant de comparat două puncte de vedere distincte, formulate de doi scriitori care au suprins într-un mod extrem de nuanțat ideea de „unitate în diversitate”, care mai târziu va deveni o deviză a Uniunii Europene. Unul dintre acești scriitori este Dragoș Vitencu, născut la Cernăuți în anul 1908, un reprezentant al culturii române din Bucovina perioadei interbelice. În romanul *Scrisori de la Dumnezeu*, ne descrie orașul Cernăuți de la începutul secolului al XX-lea, un oraș în care, atunci când se întâlneau oameni de etnii diferite, se vorbea în limba germană, „așa cum se obișnuia în Bucovina între oameni de nații diferite”. În capitala Bucovinei – scrie Dragoș Vitencu – se putea observa cum:

Un temei de bună administrație și o glazură de numitor comun, ce se silește să pară germană, încearcă să domesticească de aproape un secol și jumătate nepotrivirea culorilor din mozaicul de neamuri, cu care a împiestrițat oblatuirea pajurei cu două capete monocromia valahă a provinciei [...]. Pluriseculara experiență a cancelariilor imperiale a reușit să așeze între lumea exterioară și străfundurile de viață autohtonă o invizibilă pătură izolatoare, destinată să camufleze transformarea acelei vieți, fără scurgere de sânge și fără spasme spectaculoase. Dedesubt colcăie năzuinți și patimi; la suprafață lumea e mulțumită și surâde, ca un vulcan adormit, peste care cresc flori și zboară fluturi. Echilibrul e asigurat de concurența dintre cele două mari tabere: băștinașii și rusniacii aduși din Galiția pe acest pământ al fâgăduinței. Alături de ei, țărani nemți și unguri, funcționari și meșteșugari germani, slovaci, poloni și cehi, moșieri și negustori armeni și mai ales omnipotentă obștie a germanilor de rit mozaic își împrumută stăpînirii virtuțile și păcatele. Cernăuți-ul austriac se înfățișează ca scena unui teatru, dincolo de rampa căruia, inundată de iradiații vieneze, se joacă numai operete (Vitencu 2012: 27-28).

A doua opinie este a unui scriitor sovietic, unul dintre numeroșii oameni ai penitei deveniți peste noapte ziariști și care, în anul 1940, când trupele sovietice au ocupat orașul Cernăuți, au fost trimiși în capitala Bucovinei, pentru a prezenta orașul în presa vremii, într-o lumină convenabilă pentru proaspăt instalată putere sovietică. Unul dintre acești slujitori ai puterii ar fi trebuit să fie Alexander Avdeenko, al cărui articol despre Cernăuți a provocat convocarea unei reuniuni de urgență a Comitetului central al partidului comunist, precum și mai multe intervenții furioase ale lui Iosif Stalin.

despre viața și activitatea lui Mihai Eminescu, publicația fiind apreciată în mediul filologic interbelic.

După cum știți, nu există mare în Cernăuți. Dar ea se simte pretutindeni. Cerul este înalt, negru, cu stele mari și limpezi, care apar doar deasupra mării în nopțile calde de iulie. Aproape toate casele au balcoane mari, deschise, care sunt atât de iubite de locuitorii de pe litoral. Multe cafenele și restaurante sunt situate chiar la umbra copacilor, pe terase. Mulți locuitori din Cernăuți merg pe străzile principale, atât ziua, cât și seara în pantaloni până la genunchi. Se pare că tocmai s-au întors de pe plajă. Te aștepți ca fiecare stradă de aici să te ducă pe faleză. [...] Mii de reclame și panouri publicitare – galbene, roșii, albastre, bleu – la fel ca în orașele balcanice de pe malul mării. Zeci de companii străine, a căror publicitate subtilă vorbește despre cauciuc olandez, parfumuri franceze, radiouri americane, despre încălțăminte brevetată, despre portocale palestiniene și lămâi italiene. În fiecare colț, aproape fiecare casă are o cafenea sau un restaurant. Sunt surprinzător de multe magazine. Se pare că întregul oraș este format din ele. Băncile, birourile și reprezentanțele comerciale sunt situate în cele mai frumoase clădiri cu mai multe etaje, căptușite cu marmură și granit, cu ferestre ogliindite. Parcurile sunt amenajate după modelul englezesc, iar în inima orașului, este așa-numitul Teatru Național. Există aproximativ două duzini de cinematografe în Cernăuți, precum și o bibliotecă orașenească. S-ar părea că este un oraș cultural, aparent frumos, creat pentru o viață plină de veselie a omului...⁴.

Bineînțeles că într-o a doua parte a articolului, Avdeenko a scris și despre lupta de clasă și despre viața grea a locuitorilor săraci ai orașului. Dar nu a fost suficient de convingător, iar publicarea materialului în presa vremii a avut consecințe nefaste pentru cariera sa. Avdeenko a reușit să redea armonioasă îmbinare a diverselor culturi într-un dialog exemplar; în același timp, reacția puterii sovietice reprezintă un exemplu concludent al consecințelor nefaste pe care le poate avea lipsa dialogului.

Într-o astfel de atmosferă neprielnică, este evident că nu putea să-și continue existența filologia română la Cernăuți. Cele două catedre (Limba română și dialectele ei, condusă de Alexe Procopovici – unul dintre elevii lui Sextil Pușcariu; Literatură română contemporană și folclor – condusă de Leca Morariu) își încetează activitatea. Abia în 1956, în cadrul Facultății de Limbi Străine, este creat un departament de limbă moldovenească, pentru ca în 1971 să fie înființată catedra de limbă și literatură moldovenească, devenită în 1983 catedră de filologie moldovenească și clasică. La începutul anilor '90 catedra revine la denumirea firească – Catedra de filologie română și clasică, iar cercetarea obiectivă și multilaterală a specificului dialogului intercultural revine în atenția cercetătorilor bucovineni, inclusiv a filologilor.

⁴ Fragmentul reprezintă o traducere realizată de autoarea articolului. Textul integral în limba ucraineană poate fi citit pe <https://shpalta.media/2019/06/03/chomu-stalin-na-chemivci-obrazivsy/> (accesat la 30.09.2020).

Preocupările pentru studierea dialogului intercultural au fost întotdeauna o componentă importantă a activității cercetătorilor bucovineni, printre aceștia numărându-se și iluștrii membri ai catedrei de limba și literatura română din cadrul universității din Cernăuți. Cei care au locuit și și-au desfășurat activitatea în spațiile polietnice au conștientizat importanța găsirii unor soluții care să asigure, pe de o parte, gradul necesar de mobilitate lingvistică a persoanelor aparținând diverselor etnii conlocuitoare și, pe de altă parte, păstrarea și afirmarea propriei identități lingvistice.

Bibliografie

- Sbiera 1880: Ion al lui Gheorghe Sbiera, *Conceptul „națiune” și însemnătatea graiului național*, discurs citit în 4/16 noiembrie 1880 în Adunarea generală a Societății pentru cultura și literatura română în Bucovina, Cernăuți, Editura Rudolf Eckhardt.
- Loghin 1996: Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina 1775-1918*, Cernăuți, Editura Alexandru cel Bun.
- Jernovei 2011: Gheorghe Jernovei, *Filologia română la Universitatea din Cernăuți*, vol. I, Cernăuți, Editura Ruta.
- Jernovei 2013: Gheorghe Jernovei, *Filologia română la Universitatea din Cernăuți*, vol. II, Cernăuți, Editura Ruta.
- Oprea 2008: Ioan Oprea, *Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european*, Iași, Editura Institutul European.
- Vitencu 2012: Dragoș Vitencu, *Scrisori de la Dumnezeu*, ediție princeps îngrijită de Aura Brădățan, Suceava, Editura Karl A. Romstorfer.

Romanian Philology at the University of Chernivtsi: intercultural Dialogues

Bucovina is a land where, for centuries, different ethnic groups have coexisted. Undoubtedly, the issue of multiculturalism was one of the topics frequently addressed by those interested in the socio-political changes that took place for centuries, but the foundation of a higher education institution in Chernivtsi in 1875 meant a systematization of concerns for dialogues intra- and intercultural. At the same time, the Department of Romanian language and literature of the University of Chernivtsi was a center of pondering over the problem of balance between national identity and cultural diversity.

What propelled the Romanian philology from Chernivtsi as value was the presence in the capital of Bukovina of some illustrious scholars, who became the foundation of cultural life in this land. Ion Gheorghe Sbiera, Sextil Pușcariu, Alexe Procopovici, Leca Morariu, Sever Pop are just some of the scholars who, at the end of the 19th century and in the first half of the 20th century, established and consolidated an academic tradition within the Department of Romanian Language and Literature of the University of Chernivtsi. The department will change its name over time, but what will be maintained will be the desire to preserve the identity profile of Romanian culture.

Concerns for the study of intercultural dialogue have always been an important component of the activity of Bucovina researchers, among them the illustrious members of the Romanian language and literature department. Those who lived and worked in the multiethnic spaces were aware of the importance of finding solutions that would ensure, on the one hand, the necessary degree of linguistic mobility of people belonging to various cohabiting ethnic groups and, on the other hand, maintaining and asserting their own linguistic identities.